

Philida.

André P. Brink. Kaapstad: Human & Rousseau, 2012. 319 pp.
ISBN: 978-0-7981-5521-2.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v50i2.22>

Brink se langverwagte roman sluit op verskeie maniere aan by sy vorige romans. Vir die ongewyde leser bied dit 'n bestekopname van die belangrikste kenmerke van die Brink-romanoeuvre—die aansluiting by die pikareske tradisie, die slawetema, die fiksionalisering van historiese gebeure, die absurde, meervoudige vertelperspektiewe, goeie taalaanwending, die belangrikheid van stories en 'n goed uitgewerkte plotstruktuur.

Soos dikwels in Brink se romans speel die eksistensiële dilemma van die karakters 'n belangrike rol. Dit geld veral die hoofkarakter, Philida wat deurlopend wonder oor haar slawebestaan en haar plek binne 'n samelewing waar sy uitgelewer is aan magshebbers—die Kaapse owerhede, die Slawebeskermer, haar baas Cornelis Brink, en in 'n mate ook sy seun Frans Brink.

Philida neem 'n doelbewuste besluit om in opstand te kom teen die onreg wat haar aangedoen word. Sy besluit om 'n klag by die Slawebeskermer te lê teen Frans Brink nadat hy nie sy belofte om haar vry te koop, nakom nie. Verder neem sy 'n besluit dat sy nie langer deur Cornelis Brink misbruik gaan word nie—sy het die mag om nee te sê: “En vandag kan ek sê: Daardie stront van 'n Ouman het my nie genaai nie en hy gaan my nooit weer naai nie. Ek het vir hom nee gesê. En dit weet ek nou is die grootste sê wat 'n mens kan sê. *Nee!* En nou kan ek in daai Nee inklim en daar bly net so lank as wat ek wil.” (103) Hierdeur openbaar Philida 'n essensiële aspek van die eksistensialisme, naamlik die sterk fokus op individuele keuses.

Verder word Philida se eksistensiële stryd beklemtoon deur haar besinnings oor waar sy vandaan kom en waarheen sy op pad is.

Die tema van vryheid—'n sleuteltema in die roman—sluit direk aan by Philida se eksistensiële vrae en word deurlopend in die roman ondersoek. Alhoewel verskillende perspektiewe oor vryheid aanwesig is in die roman, kom Philida tot die besef dat vryheid iets is wat in haarself gesetel is: “Maar julle het nie die reg om te sê: Philida, jy's nou vry nie. Want dit kan niemand vir jou van buite af sê nie, dit kan net van binnekant af kom. En dit kan net ek sê, en dit sê ek. Vandag is ek 'n vry vrou” (284).

Teen die einde van die roman beklemtoon Philida die idee dat eksistensie op kontinuïteit berus en betekenis nie op 'n spesifieke tyd of plek te vind is nie: “Dis dié wat ek al meer dink, en al meer glo: wat ek soek, wat ons saam op hierdie helse lang pad kom soek het, was nooit 'n plek of 'n landstreek of 'n rivier nie: Gariep is maar die naam wat ons leer gee het aan die rivier in onse binneste.” (310)

'n Ander belangrike tema in die roman is onbereikbare liefde. Die liefdesverhouding tussen Philida en Frans Brink word deur magswanbalanse gekenmerk. Die essensie hiervan word in 'n neutedop deur Philida opgesom: “Ek is slaaf. Hy is nie. Dis al. En daar sit 'n moerse wêreld in daardie *al*.” (70)

Frans word teen sy wil gedwing om met Maria Berrangé te trou ten einde hul bankrotplaas te behou, maar dit verander niks aan sy liefde vir Philida nie; dit is vir hom onmoontlik om haar af te sweer: “Wat in hom bly maal, is 'n naam, 'n naam wat hom nie wil laat los nie. Dit is Philida. Net dit. Philida.” (257)

Dieselfde kan egter nie van Philida gesê word nie. Sy slaag in 'n veel groter mate daarin om Frans af te sweer. Toe ek dié bewering tydens 'n Brink-seminaar (Universiteit van Pretoria, 22–23 Maart 2013) maak, het sommige literatore nie met my saamgestem nie, maar ek volstaan by my standpunt. Eerstens is dit onwaarskynlik dat Philida sou belangstel om na Frans terug te keer—sy sê self dat sy hom nooit sal vergewe dat hy hul kind KleinFrans wou doodmaak nie. Teen die einde van die

roman verban sy Frans vir goed uit haar lewe: “Daar is nêrens om na aan te gaan nie, sê sy. So asseblief. Los my uit. En moet nooit weer herna toe terugkom nie. Verstaan jy?” (225)

Dit is nie Frans wat Philida in haar saamdra nie, maar KleinFrans: “Daar is nie ’n dag, nie ’n uur wat hy nie by my is nie. Hy is in my soos ’n aalwynbitter smaak in my mond, in elke asem wat ek intrek of uitblaas, in elke tree wat ek versit, tot in my staan of in my stillê. KleinFrans. KleinFrans. KleinFrans. Wat uit my lyf uitgekom het en wat Frans toe wou loop versuip het.” (305) Dit is duidelik dat Philida hier van haar kind praat, nie van Frans nie. Die verlange is dié van ’n moeder na haar kind, beslis nie dié van ’n vrou wat smag na haar geliefde nie.

Die heel belangrikste is dat Philida nie Frans se naam noem in haar vryheidsstelling in die laaste paragraaf van die roman nie: “En hier in sy nabyte is ons almal saam, soos einste die son en die maan en die sterre. Ou Labyn is hier. En Lena is hier. En KleinWillem is hier. En KleinFrans is hier. En dan is ek ook hier. Ek, Philida van die Caab. Hierdie ek wat vry is. Hierdie ek wat nou Gariëp is. Ek wat slaaf was. Ek wat mens is. Ek wat eintlik alles is.” (310) Die weglating van Frans se naam suggereer dat hy nie meer deel van haar bestaan vorm nie—hy het geen rol meer om te speel in haar lewe nie, want na dese kan sy nooit weer wees wat sy eens was nie.

Philida sluit aan by ander pikareske romans van Brink—Philida kan saam met Hanna X (*Anderkant die stilte*) Tessa (*Donkermaan*) en Magrieta (*Donkermaan*) as belangrike pikaras in die Brink-oeuvre beskou word. Dié figure sluit almal op verskeie wyses aan by die gevestigde pikareske tradisie.

Die absurde en groteske uitbeelding van karakters en insidente is dikwels aanwesig in Brink se werk. Dit verskaf groot plesier aan die leser en versterk die fiksionele aard van die teks—die leser is sterk bewus daarvan dat Brink in dié gevalle vrye teuels aan sy

verbeelding gee. Die oordrewe gebeure tydens die slaweveiling in Worcester is ’n goeie voorbeeld. Soos dikwels gebeur in ’n Brinkroman word die aandag ook hier gevestig op die feit dat ’n storie vertel word en dat daar met die onbetroubaarheid van die vertelling rekening gehou moet word: “Sy onthou alles, maar dit is asof sy nie self daar was nie. Iemand anders het dit gesien, en later moet dit ’n storie geword het wat mens kon glo of nie glo nie, om ’t ewe, ’n storie is ’n storie, dit hang alles van jouself af.” (163)

Die gesprek tussen Philida en die Slawebeskermer is humoristies. Dit is veral Philida se gevatte argumentasie wat sorg vir komiese verligting in ’n andersins ernstige situasie. Om haar argument oor die relatiewe en subjektiewe aard van waarheid te versterk en die gevestigde gesag te ondermyn, verwys Philida na die Slawebeskermer se “poephool”: “Die ding waarop die Grootbaas daar sit, is ’n poephool. Ek het hom nog nooit gesien nie en as die Jirregot wil, dan sal ek ook nooit nie, en ek wil ook nie, maar ek glo dit is waarop die Grootbaas sit en dis wat dit waar maak.” (18)

Minder amusant is die verwysings na Hamboud, die varksog en die mal trassieën, Zeld. Dit is ’n deursigtige, lui en oninspirerende manier om werklike persone (by name Joan Hambidge en Zeld Jongbloed) op hul plek te sit. Literêre wraak is niks nuuts nie, maar moet verkieslik op meer oorspronklike wyses geneem word. Verder is die herverskyning van Kupido Kakkerlak uit *Bidsprinkaan* effens geforseerd. *Philida* is grootliks ’n variasie op Brink se vorige werk—dit is nie ’n roman wat aanspraak op vernuwing maak nie. Dit is goed genoeg, maar nie oorrumpelend nie. Daar is te min wat dit onderskei van beter romans in die Brink-oeuvre.

Neil Cochrane
cochrn1@unisa.ac.za
Universiteit van Suid-Afrika
Pretoria